

VZTAH KE KSČ, AUTOCENZURA A ZPĚTNÉ HODNOCENÍ MÉDIÍ: ROZHOVORY S ČESKÝMI REGIONÁLNÍMI NOVINÁŘI Z OBDOBÍ NORMALIZACE¹

// Relationship with the Czechoslovak Communist Party, Self-censorship, and Retrospective work evaluation: Interviews with Czech Regional Journalists in the Time of Normalization

Veronika Trestrová

FSV, Univerzita Karlova v Praze

ABSTRACT

The aim of this article is to present the result of research using methods of oral history to find out the attitudes and work of Czech journalists working in the 70s and 80s of the 20th century in the regional (provincial and district) media controlled by the Communist Party. The interviews were conducted with a total of 13 journalists from 7 editorial departments (newsrooms) from different cities within the Czech Socialist Republic. The experimental part of the paper is divided into five chapters in relation to the main research questions: self-censorship; retrospective work evaluation and the role of (regional) Communist press; relationship with the Communist Party, the influence of political actors to topics selection; preferred vs. banned topics; and the last part, including specific cases, due to which journalists were in trouble, mostly on the basis of published material, which was in conflict with Communist Party politics.

KEYWORDS

Media – journalists – normalization – oral history – Czechoslovak Communist Party – regions

1. Úvod

Sdělovací prostředky – tisk, rozhlas, televize, film – jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.

(Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XII. sjezdu KSČ 1971: 29).

Jádrem předkládaného článku je prezentace vzpomínek českých regionálních novinářů z období normalizace na jejich novinářskou práci, resp. jejich vnímání vybraných okolností či vlivů (viz dále), které souvisely s prací tehdejších novinářů. Téma je hodné

¹ Tento výzkum byl podpořen z projektu SVV IKSŽ FSV UK 260 231 a GAUK č. 406214.

zkoumání ze dvou důvodů. V první řadě je zkoumání regionálních médií obecně věnováno stále málo pozornosti (to souvisí s podceňováním jejich významu ve srovnání s médii celostátními, a tedy menším zájmem o ně ze strany odborníků), rovněž období normalizace v Československu. Normalizační etapa regionálních médií pak patří k tématům minimálně zpracovaným.² Druhým důvodem, proč je takto pojatý výzkum přínosný, je využití metody orální historie (více o ní v kapitole o metodologii), díky níž můžeme nahlédnout do redakcí regionálních médií. Obsahová analýza regionálních médií nám sice může říct, jaká témata v nich byla preferována či jaká byla upozadována a jak se o těchto tématech psalo (můžeme z nich určit hlavní tematickou agendu a styl informování komunistického tisku), neřekne nám však, jak se tato témata v redakci určovala, jestli a jak u novinářů fungovala autocenzura, jaký vztah měli autoři článků ke svému vydavateli nebo šéfredaktorovi, příp. ke Komunistické straně Československa. Jen na některé z těchto otázek lze nalézt odpověď v archivních materiálech, kde lze dohledat ve složkách okresních a krajských orgánů, pod které daná regionální média spadala, například zápisy z redakčních porad. V nich je možné nalézt mimo jiné pokyny k medializaci politických výročí či naopak zákaz publikování určitých témat. Jak byla tato pravidla následně uplatňována³ nebo jaké bylo individuální vnímání autocenzury jednotlivými novináři, však v archivech budeme hledat marně. Metoda orální historie je tak jediným způsobem, jak tyto otázky zodpovědět.⁴

Výsledky takového výzkumu přispívají k poznání regionálních dějin médií a jejich řízení a kontroly KSČ v období normalizace – právě to, že se jedná o nedávné historické období, umožňuje získání cenného materiálu v podobě interview s tehdejšími novináři – materiálu, který by mohl být za několik let ztracen. Výzkum regionálního působení novinářů v období komunistického režimu je celkově velmi přínosný, dává mj. nahlédnout do vztahu moci a médií, umožňuje pochopit roli novinářů a popsat jádro (to celorepublikové-společné) i variabilní (regionální) prvky s jejich konkrétními projevy (co bylo jinak a jak se to projevilo v běžném chodu).

2 Např. analýze obsahu krajského deníku *Nová svoboda* v roce 1975 se v dílčí studii věnoval Pavel Pácl (1997). Analýze obsahů regionálních médií vybraných let z období normalizace (většinou v souvislosti se zkoumáním mediálního zobrazování určitého tématu či určité události; případně analyzují určité rubriky) se pak věnuje řada více či méně úspěšných závěrečných akademických prací: např. diplomová práce Zuzany Michelfeitové *Královéhradecká kultura v Pochodní v letech 1986–1990* (Michelfeitová 2010), diplomová práce Jana Malindy *Řízení regionálního tisku orgány KSČ na území okresu Litoměřice v letech 1969 až 1989* (Malinda 2007), diplomová práce Petra Slováčka *Východočeská média na počátku normalizace* (Slováček 2007), diplomová práce Michaely Müllerové *Krajský deník Průboj 1968–1969* (Müllerová 2007), diplomová práce Libora Šollara *Obraz příhraničního regionu Chebsko v místním tisku od normalizace do pádu komunismu* (Šollar 2015) či bakalářská práce Michaely Rambouskové *Listopadové události roku 1989 prizmatem regionálních médií v okresu Hradec Králové* (Rambousková 2015). Transformaci regionálního tisku po roce 1989 se věnuje v publikaci *Český lokální tisk mezi lety 1989 a 2009* Lenka Waschková Císařová (2013).

3 Například obsah okresního rozhlasového vysílání v 80. letech v Pardubicích mělo podle Okresního národního výboru mimo jiné tvořit: činnost a výsledky stranických organizací, realizace závěrů stranických orgánů, plnění plánu v rozhodujících průmyslových a zemědělských závodech, politická a kulturní výročí, činnost NV a organizací NF, ucelené monotematické pořady k výročím a jiným událostem (In Činnost a působení Okresního rozhlasového studia Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas). Jak však vyplývá z rozhovorů, které autorka vedla s tehdejšími redaktorkami tohoto rozhlasu, skladba rozhlasového vysílání nebyla takto formální (přestože se informacím o politických výročích ve zprávách nedalo vyhnout) a při volbě témat měly „volnou ruku“. Témata jim však musel schválit vedoucí okresních novin *Zář*, pod které Okresní rozhlasové studio spadalo.

4 Takto pojatá publikace, tedy založená primárně na rozhovorech s novináři působícími v 70. a 80. letech, u nás dosud nevznikla. Do publikace Pavla Urbáška a Miroslava Vaňka *Vítězové? Poražení? II. díl. Politické elity v období normalizace* jsou však zahrnuta také životopisná interview vybraných (především vysoce postavených) novinářů z tohoto období, např. s šéfredaktorem *Rudého práva*, který dává nahlédnout do redakční praxe ústředního deníku KSČ.

2. Metodologie

Cílem článku je tedy představit výsledek výzkumu využívajícího metody orální historie k poznání postojů a práce českých novinářů a novinářek působících v 70. a 80. letech 20. století v regionálních (krajských a okresních) médiích řízených komunistickou stranou. Zdůvodnění výběru této metody obsahuje již předchozí, úvodní část textu.

Metoda orální historie u nás nemá dlouhou tradici, mohla se rozvinout teprve v demokratickém režimu, tedy po roce 1989. Počátky českého orálněhistorického výzkumu sahají konkrétně až do druhé poloviny 90. let, kdy se mezi českými historiky začal utvářet tým využívající tuto metodu. Pro historiky se otevřel prostor pro zkoumání minulosti (nejen) pomocí metody orální historie, a vznikající výzkumy se tak mohly začít zabývat právě minulým, komunistickým režimem (vedle dalších výzkumů, zabývajících se především druhou světovou válkou), z čehož těží řada orálněhistorických publikací.⁵ Domácím průkopníkem v oblasti orální historie a autorem teoretických i empirických publikací o orální historii je především Miroslav Vaněk, zastřešujícími organizacemi jsou Česká asociace orální historie a Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v sousedním Slovensku se orální historii věnuje zejména Ústav etnologie SAV a Ústav pamäti národa.

Metoda orální historie využívá elektronicky zaznamenaných, poté přepsaných a následně analyzovaných a interpretovaných rozhovorů s účastníky zkoumaných událostí. Materiály získané metodou orální historie se většinou publikují dvojnásobem, buď jako přepisy celých rozhovorů bez jakéhokoliv doplňujícího komentáře (většinou se jedná o tzv. životopisná vyprávění)⁶, nebo jako dílčí citace z uskutečněných rozhovorů, které doplňují studie zaměřené na určité téma či jsou jejich samotným jádrem. Tento druhý způsob prezentace rozhovorů byl využit v předkládaném článku – do teoretického rámce⁷ jsou zasazovány citace jednotlivých respondentů na danou tematickou oblast.

K metodě orální historie ještě uvedme, že do výzkumu využívajícího tuto metodu „nepatří zevšeobecnující soudy a vyhodnocování podle kvantitativních měřítek, která předpokládají, že lidské chování je nejen předvídatelné, ale i měřitelné“ (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007: 125). Důležité je také zdůraznit, že „v historicky zaměřeném projektu zpravidla nezkoumáme narátorovo pojetí reality jakožto fenoménu, ale jeho osobní participaci na utváření (či zrcadlení) této reality a postoje, jež si vůči okolí i sobě samému v průběhu života nebo určité události vytvářel“ (Vaněk 2004: 141).

Cílem výzkumu, jehož prezentaci nabízí tento článek, bylo zhodnotit, jak fungovala redakční praxe jednotlivých médií, jak dotazování vnímali svou práci, jaký měli vztah k vládnoucí straně, jak pociťovali (auto)cenzuru, jakými subjekty byl ovlivňován výběr témat atd. Hlavní výzkumná část článku je tedy rozdělena do pěti podkapitol v souvislosti se zmíněnými tématy: autocenzura; zpětné hodnocení práce a úlohy (regionálního) komunistického

5 Například Jechová, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu* (Jechová 2004); Vaněk, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence* (Vaněk 2009); Vaněk, Miroslav – Krátká, Lenka (eds.). *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. (Vaněk – Krátká 2014); Vaněk, Miroslav (ed.). *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. (Vaněk 2006) a Vaněk, Miroslav – Urbášek, Pavel (eds.). *Vítězové? Porážení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. (Vaněk – Urbášek 2005). Ze závěrečných akademických textů pracujících s orální historií jmenujme bakalářskou práci Veroniky Štefečkové, neboť se věnuje působení konkrétního média: *Rádio Luxembourg a jeho význam pro posluchačův v socialistickom Československu – orálna história* (Štefečková 2012).

6 Takto pojatá je například již zmiňovaná dvoudílná publikace *Vítězové? Porážení?* Pavla Urbáška a Miroslava Vaňka, obsahující rozsáhlé rozhovory s disidenty a politickými elitami z období normalizace.

7 Teoretický rámec článku vychází jednak z odborné literatury, jednak z archivních materiálů SOKA v Pardubicích, které v některých částech textu využívám pro ilustraci konkrétních regionálních médií.

tisku; vztah ke KSČ, výběr témat a vliv externích subjektů a preferovaná vs. zakazovaná témata; „na koberečku“ (část zahrnující konkrétní případy, kdy se novináři a novinářky dostali do potíží, většinou na základě publikovaného materiálu, který nevyhovoval politice KSČ).

Samotné rozhovory s vybranými novináři (redakční zastoupení jednotlivých novinářů je uvedeno v úvodu výzkumné části) vznikly jako výstup ze semináře Média a společnost vedeného autorkou na Fakultě sociálních věd UK během ZS 2013/2014 a ZS 2014/2015. V rámci semináře byly stanoveny základní výzkumné otázky, které měli během rozhovoru zaznít. Studenti byli také seznámeni s historickým dobovým kontextem a se základy metody orální historie.⁸ V článku je využito celkem 13 hloubkových rozhovorů. Kvůli požadavku zachování anonymity některých respondentů byl způsob citování v článku sjednocen, novinářky a novináři nejsou uvedeni jmény – respondenti/ky jsou rozlišeni názvem novin (v jednom případě pak rozhlasu), v případě více novinářů z jedné redakce ještě rubrikami, do kterých psali. Výběr respondentů proběhl následujícím způsobem. Studenti, tedy tazatelé, měli možnost si zvolit, který kraj či okres zvolí k výběru novináře – ve většině případů šlo o místo jejich bydliště, k němuž mají vztah. Jedinou podmínkou při konečném schválení vybraných respondentů studenty bylo, aby výběr obsahoval zástupce jak okresních, tak krajských médií (redakční zastoupení jednotlivých novinářů je uvedeno v úvodu výzkumné části). Následně si tazatelé vytypovali jména redaktorů z dobových regionálních novin a v posledním kroku již záleželo pouze na ochotě respondenta poskytnout rozhovor. Ten byl osloven tazatelem, jenž měl k dispozici kontaktní dopis podepsaný autorkou výzkumu. Rozhovory byly vedeny osobně v průběhu let 2012–2014, zaznamenány na diktafon a doslovně přepsány. Z transkriptů pak byly vybírány citace k příslušným výše popsaným tematickým oblastem. Citace byly upraveny do spisovné podoby.

3. Český regionální tisk v období normalizace a dohled nad ním

Ještě před samotnou výzkumnou částí článku bychom měli nastínit mediální situaci na regionální úrovni v Československu ve sledovaném období, uvést, kdo měl oblast regionálního tisku na starosti a kým byl vydáván. V Československu vznikla k 1. lednu 1969 federace, a tím bylo vykonávání státní správy rozděleno mezi federální vládu a vlády republikové. O oblast tisku a informací se staraly společně republiky i federace. Na federální úrovni působil Federální úřad pro tisk a informace, „který vedle přípravy obecných zásad registroval periodický tisk a rozhodoval o dovozu a distribuci zahraničního periodického tisku. Jeho vedení jmenovala federální vláda. Kompetence republik vykonávaly vlády a Český, respektive Slovenský úřad pro tisk a informace. Spočívaly hlavně v usměrňování a kontrole periodického tisku a ostatních hromadných sdělovacích prostředků. Národní výbory (krajské) se do státní správy této oblasti zapojovaly řízením o registraci (zejména okresního a místního) tisku“ (Janák – Hledíková – Dobeš 2005: 442). V Československu vycházely v tomto období čtyři metropolitní večerníky ve velkých městech, z toho v České socialistické republice dva (*Večerní Praha*, *Brněnský večerník*), dále pak v Československu existovalo deset regionálních deníků, z nichž sedm vycházelo v České socialistické republice, mimo Prahu v každém sídelním městě tehdejšího kraje. Všechny české regionální deníky vydávaly krajské výbory KSČ, *Večerní Praha* a *Brněnský večerník* byly vydávány městskými výbory KSČ. Okresní regionální noviny,

8 Při výuce jsem vycházela zejména z publikací Miroslava Vaňka a dalších historiků zabývajících se orální historií, využity byly např. Vaněk, Miroslav. *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. Nebo Vaněk, Miroslav – Mücke, Pavel – Pelikánová, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

s nižší než denní periodicitou, byly vydávány okresními výbory KSČ ve spolupráci s okresními či městskými národními výbory (Benda 2007: 135). Okresní národní výbory noviny financovaly, zatímco okresní výbory KSČ noviny zejména řídily po obsahové stránce (viz např. Statut redakce okresních novin *Zář* v Pardubicích, ve kterém stojí: „*Zář* je účelovým zařízením ONV, které je financováno z vlastních zdrojů a příspěvku ONV. Po obsahové stránce řídí činnost *Záře* OV KSČ a rada ONV prostřednictvím vedoucího redaktora, pro něhož jsou jeho usnesení závazná“⁹). To potvrzuje svými slovy také bývalý šéfredaktor pardubických okresních novin *Zář*: „Pokyny k řízení chodily jen od OV KSČ, to byl hlavní směr, který říkal, jak by ty noviny měly vypadat“ (vedoucí redaktor *Záře*, rozhovor 2014). Krajské deníky vycházely v období normalizace šestkrát týdně, každý den kromě neděle. V říjnu roku 1968 totiž došlo k dlouhodobé a zásadní změně chodu mediálních institucí – byla zrušena pracovní sobota. Přestala tak vycházet nedělní vydání deníků (Končelík 2009: 217). Periodicita okresních novin pak byla různá, ve větších okresech vycházely i dvakrát týdně (např. pardubické okresní noviny *Zář*, které vycházely v úterý a v pátek), jinde pak s týdenní periodicitou (např. týdeník *Budovatel* v sousedním chrudimském okrese vycházející každou středu). Pro ilustraci toho, co mělo být úlohou regionálních novin, se podívejme na statut redakce pardubických okresních novin *Zář*, který by pravděpodobně bylo možné aplikovat i na krajský tisk:

Posláním redakce okresních novin je poskytovat obyvatelům okresu:

- včasné, pravidelné a všestranné informace o událostech v okrese, prosazovat zájmy socialistické společnosti;
- spolupůsobit při rozvíjení social. vědomí občanů v duchu zásad ústavy a ideí politiky KSČ;
- tlumočit a spoluvytvářet socialistické veřejné mínění a zvyšovat jeho úlohu při rozvíjení social. demokracie;
- přispívat ke zvyšování politické a kulturní úrovně občanů;
- napomáhat tvořivému úsilí občanů a uplatňování jejich aktivní účasti na správě a řízení a na hospodářské a kulturní výstavbě okresu.¹⁰

Co se týče regionálního rozhlasu v 70. a 80. letech, působila v některých městech na okresní úrovni okresní rozhlasová studia (např. v Pardubicích vzniklo v roce 1969 jako samostatné příspěvkové zařízení odboru školství a kultury Okresního národního výboru Pardubice, řízení rozhlasu měl na starosti vedoucí redaktor okresních novin *Zář*¹¹). V krajských městech působila krajská studia Československého rozhlasu. Obrázek o časovém rozsahu a obsahu vysílání a provozu rozhlasu si můžeme udělat z příkladu pardubického Okresního rozhlasového studia. Vysílací doba tohoto rozhlasu byla v období normalizace třikrát týdně (dohromady hodina a půl), v pondělí a ve čtvrtek se vysílalo zpravodajství z okresu proložené hudbou, přičemž materiály se přebíraly z materiálů zpracováváných v *Záři*. V úterním vysílání se uváděl asi desetiminutový rozhovor doplněný hudbou.¹²

9 Statut redakce okresních novin *Zář* v Pardubicích, 1969, SOkA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1307, sign. 456/4: Rozhlas, tisk.

10 Statut redakce okresních novin *Zář* v Pardubicích, 1969, SOkA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1307, sign. 456/4: Rozhlas, tisk.

11 Oznámení o zřízení Rozhlasového studia Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 86.

12 Rozbor činnosti a pracovního vytižení pracovníků okresního rozhlasového studia. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas.

Vysílání rozhlasu až do roku 1983 měli na starosti sami redaktori Záře, v roce 1982 se pak pardubický okresní rozhlas redaktorsky osamostatnil, když se z vlastní iniciativy nabídla jako rozhlasová redaktorka Zuzana Mikulecká, která právě ukončila studium rozhlasové žurnalistiky na Fakultě žurnalistiky UK.¹³

4. Výzkumná část

Následující text již vychází takřka výhradně z výpovědí dotazovaných novinářů a novinářek zapojených do v úvodu popsaného výzkumu. Jejich redakční zastoupení ve výzkumu je následující:

- deník pražského městského výboru KSČ: *Večerní Praha* (2 redaktori a 1 redaktorka);
- deníky krajských výborů KSČ: východočeská *Pochodeň* (2 redaktori a 1 dopisovatel), střeđočeské *Svoboda* (1 redaktor a 1 redaktorka), jihomoravská *Rovnost* (1 redaktor);
- tisk okresních výborů KSČ a okresních národních výborů: benešovský okresní týdeník *Jiskra* (1 redaktor), okresní týdeník *Noviny Jablonecka* (1 redaktorka), 1 vedoucí redaktor pardubických okresních novin *Zář*;
- 1 redaktor okresního rozhlasu v Kolíně.

4.1 Zpětné hodnocení úlohy (regionálních) komunistických médií a jejich pojetí jako ideologického nástroje

Pro komunistu nemůže být publicistika jenom profesionální záležitostí. Jakékoliv nadřazování stavovských zájmů nad zájmy strany, jak jsme toho byli donedávna svědky, nemůže mít v naší praxi místa. Jednou provždy jsme skončili s tehdejší protispolečenskou tezí, že „noviny“ patří těm, kteří na nich pracují.

(Slávka Novotná: Zásady komunistického novináře.
Pochodeň, 17. července 1970, roč. 59, č. 167, s. 2.)

V předchozí části jsme se povšechně zabývali tím, kdo v daném období v Československu regionální média vydával, kolik u nás vycházelo krajských deníků, jaká byla periodicita regionálního tisku, kdo jej řídil. Definici regionálních médií jsme záměrně nechali až do první kapitoly výzkumné části, v níž se budeme zabývat právě hodnocením úlohy regionálních médií ze strany respondentů. Rovněž jsou zde uvedeny odpovědi na otázku vnímání médií jako ideologického nástroje vládnoucí strany.

Regionální tisk můžeme spolu s *Encyklopedií praktické žurnalistiky* charakterizovat jako periodika, „která se váží k určitému místu, odkud čerpají informace a pro jehož publikum jsou určena. Regionální tisk informuje o událostech, které se v oblasti dějí nebo pro tamní obyvatele mohou mít význam. Regionální redakce pracují v místě, připravují lokální zpravodajství a publicistiku a zároveň též zprostředkují zprávy pro příslušnou redakci, např. v hlavním městě“ (Osvaldová – Halada a kol. 2004: 194). Definici regionálního tisku můžeme vztáhnout i na regionální rozhlas, který rovněž informuje o regionálním dění a rozhlasové studio pracuje v místě, pro které vysílá.

¹³ Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou ze dne 24. listopadu 2013 – mimo tento výzkum, v rozhovoru tedy není dále využit.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, odborníky je výzkum regionálních médií zatím spíše opomíjen, jejich pozornosti se více těší média s celostátním dosahem. Pavel Pácl navzdory tomu o regionální úrovni médií píše: „Je to přitom rovina při bližším pohledu k neuvěření členěná, pestrá a společensky přinejmenším stejně významná jako rovina celostátní; vztah mezi komunikátorem a příjemcem je na ní důvěrnější už díky oboustranně hlubší znalosti záležitostí, „o nichž jde řeč““ (Pácl 1997: 8).

Zmiňme však ještě, že i mezi jednotlivými úrovněmi tehdejšího regionálního tisku byly rozdíly: zatímco krajské deníky sledovaného období se do jisté míry přibližovaly (tematicky, rozsahem či počtem redaktorů) celostátním deníkům (reflekovaly celostátní politiku, věnovaly se i zahraničnímu dění apod., ale vedle toho se věnovaly regionu, ve kterém vycházely), okresní noviny již akcentovaly především místní dění. Jak píše Zdenka Vajdová, teprve okresní úroveň v hierarchii komunistického vládnutí představovala přímý kontakt s ovládanými (Vajdová 2003: 76). Rozdíl mezi okresním a krajským tiskem, resp. krajské deníky, popisuje redaktor Svobody takto:

Krajské deníky byly specifický produkt. Byly podobně jako ústřední noviny deníky, kdežto okresní noviny byly týdeníky. To znamená, že charakterem se krajské deníky blížily těm velkým novinám, ale ony v podstatě byly velkými novinami, důraz byl však kladem na region [...]. Profesně se výrazně shodovaly s ústředními, ale měly lokální charakter. Byl to zvláštní mezistupeň mezi okresem a ústředím.

(Redaktor Svobody, rozhovor 2014.)

Další odpovědi oslovených novinářů zmiňují mimo jiné blízkost regionálních médií k příjemcům (jinak řečeno onen „důvěrný vztah“, o kterém píše Pavel Pácl), hierarchii jednotlivých médií v Československu, ale také přesvědčení o větší míře svobody okresních médií či menší zastoupení politiky KSČ (v případě *Večerní Prahy*):

Regionální média byla lidem blíž, víc se jich týkala [...]. Lidé ho [rozhlas] dřív poslouchali, protože se jich to týkala a ozývaly se tam jejich hlasy. Média tehdy samozřejmě sloužila i k propagaci vlády, jak po stránce politické, tak i kulturní. Ale lidem to přineslo i dost dalších informací. Okresní sdělovací prostředky sice byly až na konci, ale zase měly volnější ruku.

(Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně, rozhovor 2015.)

Byla tu hierarchie [...]. Pražáci se na nás dívali také trochu s despektem, že jsme takoví trafikanti a venkovani. Protože Pražáci v některých rádiích a televizích byli docela známými postavami, a to vypadá jinak, než nějaký redaktůrek s blokem v ruce, co jde po kravíně a ptá se, kolik ty krávy dojí.

(Redaktor Jiskry, rozhovor 2015.)

Večerka byla hlavně o Praze a pro Pražany a moc stranické politiky tam nebylo, na rozdíl od celostátních deníků. Asi i kvůli tomu byla tak populární.

(Redaktor *Večerní Prahy*, rozhovor 2014.)

Redaktorka krajské Svobody, deníku Středočeského kraje, popisuje rozložení práce na jednotlivých tématech mezi pražské redaktory a „krajánky“:

Hodně jsem jezdila po Středočeském kraji, často jsem jezdila na služební cesty [...]. Ve Středočeském kraji byli takzvaní „krajánky“. Velká města měla své redaktory. V Kladně byl krajánek, v Příbrami, Benešově, Berouně... Z Prahy nás vysílali na zajímavé věci, na to, co bylo potřeba udělat zevrubně a větší. Krajánky dělali víc každodenní zpravodajství. Na publicistiku, to jsem dělala já, jsme jezdili z Prahy.

(Redaktorka Svobody, rozhovor 2015.)

Stručně pak popisuje regionální tisk bývalý šéfredaktor Záře: „Ty noviny byly takové zrcadlo regionu“ (vedoucí redaktor Záře, rozhovor 2014). Co se týče otázky tisku coby ideologického nástroje, oslovení novináři toto pojetí komunistických médií většinou přiznávali, poukazovali vedle toho však také na jejich klady, případně tehdejší systém v médiích porovnávají s dnešním v tom smyslu, že vždy je nějaký tlak na média:

Samozřejmě z dnešního pohledu si uvědomuju, že noviny byly zcela jednoznačně ideologický nástroj. Nicméně pro řadu lidí to byl jediný zásadní informační kanál, protože toho zpravodajství mimo noviny zase tak moc nebylo, a právě v tom plnil tisk svou informační úlohu.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Bylo jasné, že je to masáž obyvatelstva, aby bylo v klidu a bylo poslušné. Aby vše bylo „normální“. Na druhou stranu tehdejší média měla i dost edukační význam – novináři, kteří chtěli uniknout tomu, aby společnost „normalizovali“, psali například vlastivědné nebo historické články.

(Redaktor Večerní Prahy, rozhovor 2014.)

Politický vliv byl, ale on byl všude [...]. V novinách byl o to větší, protože noviny prezentovaly nějaké názory a tam se musel ukazovat vliv politiky, budování socialismu [...]. Noviny byly plné souborů opatření, ale byly to ideologické kecy, které nikam nevedly [...]. Systém nebyl příliš odlišný od dnešního – vliv politiky byl stejný jako je dnes vliv kapitálu. Tehdy byl vliv ideologie. To je jediný zásadní rozdíl.

(Redaktorka Svobody, rozhovor 2014.)

My jsme jenom informovali. A co potřebovala partaj, tak si tam odložila partaj, aby lidé trochu věděli. Nebyl cíl dělat nějaké zaměření: zpravodajský deník nebo bulvární deník, to jsme vůbec neznali [...]. Myslím si, že úloha novin dneska je mnohem významnější, než byla tenkrát. Tam to lidé brali automaticky. Nesledovala se třeba čtenost, protože s tím nákladem stejně nemohl nikdo nic udělat.

(Sportovní redaktor Pochodně, rozhovor 2015.)

Ta doba byla určitě dobrá v tom, že se ctilo řemeslo. Pokud jste nechtěla být poplatná době, měla jste komplikace. Nemohla jste vyjet ven nebo

jste měla dost mizerný plat, nedostala jsem se ke skutečně zajímavým věcem. Na to se nasazovali jiní, kteří byli dobře zapsaní. Nicméně já na to nemůžu házet jenom špínu, protože jsem vnitřně svobodný člověk. Snažila jsem se dělat věci, za které se nebudu stydět. Takže jsem se necítila ublížená [...]. Z hlediska profese byl určitě poctivější přístup. Ale jinak... Snažili se lidem vymývat mozky. Byla tu ideologie, která se musela cítit. Bylo to špatné.

(Redaktorka Svobody, rozhovor 2015.)

Noviny měly v té době jednu úžasnou vlastnost, kterou ta televize neměla, a sice že se často autoři článků snažili dostat něco mezi řádky [...]. V televizi bylo všechno schematické.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Jiný dotázaný novinář ideologii KSČ v regionálních novinách nespatořoval, zaměření novin viděl právě v jejich regionálním pojetí: „Jako stranický tisk jsem *Pochodeň* nechápal, i když to měli v hlavičce. Byl to prostě krajský tisk“ (externí redaktor *Pochodně*, rozhovor 2014). Také redaktorka *Večerní Prahy* se proti otázce ideologie komunistického tisku ohradila: „Ode mě se nic extra nepozitivního o socialistické žurnalistice nedozvíte. Nebyla to doba temna, pro mě osobně ne“ (redaktorka *Večerní Prahy*, rozhovor 2015).

4.2 Autocenzura

Z vlastní zkušenosti můžeme jen a jen říci, že nikdy v minulosti nebyla u nás taková svoboda masově sdělovacích prostředků jako nyní. U nás prakticky neexistuje žádný státní dohled a každý z nás se může svobodně vyjádřit.

(Redakce: Maji odzvoněno. Zář, 14. ledna 1977, roč. 26–32, č. 3, s. 1.)

Jako druhou výzkumnou oblast představíme typ cenzury, který byl těsně spjat s prací novinářů v 70. a 80. letech a s nímž se museli potýkat mediální pracovníci jak na celostátní, tak na regionální úrovni. Je jím autocenzura, která označuje stav, kdy je novinář „sám sobě cenzorem“. Autocenzura je spjata právě s praxí následné cenzury, která byla uplatňována v období normalizace. V období komunistického režimu předcházejícím normalizaci, tedy v 50. a 60. letech, u nás byla uplatňována předběžná cenzura – ta autocenzuru v autorech nevyvolává, naopak „působí na autory jako výzva a navíc z nich snímá odpovědnost za zveřejněné“ (Končelík 2008: 67). Tuto odpovědnost měl totiž dozorcující cenzor v redakci.

Během pražského jara byla nejprve v březnu 1968 zrušena předběžná cenzura, která byla nahrazena následnou cenzurou, o pár měsíců později došlo v Československu k úplnému zrušení cenzury, a to zákonem č. 84/1968 z 26. června, v jehož paragrafu 17 stálo, že cenzura je nepřipustná. Přestože byl po srpnových událostech pozastaven paragraf 17 a legislativně zřízen Úřad pro tisk a informace až 13. září 1968, již 3. září vyšla první směrnice nového cenzurního úřadu. Nově zřízený úřad sídlil stejně jako předchozí cenzurní úřad v Benediktinské ulici č. 1 na Starém Městě (Tomášek 1994: 153–154).

Během normalizace tedy na média nově dohlížel Vládní výbor pro tisk a informace a jemu podřízený Úřad pro tisk a informace. Ten byl dále rozdělen v rámci federace

na Český úřad pro tisk a informace a Slovenský úřad pro tisk a informace – oba úřady začaly působit k 1. lednu 1969. Úřad pro tisk a informace měl na starosti bezprostřední řízení médií, mohl udělovat pokuty a odnímat na určitou dobu publikační oprávnění. Na federální úrovni působil Federální úřad pro tisk a informace (Hoppe 2004: 16–18). V březnu roku 1969 byl schválen Statut odpovědných redaktorů – zmocněnců ÚTI. „Při ÚTI vzniklo konzultační středisko, které mělo zajišťovat, aby hromadné sdělovací prostředky nezveřejňovaly informace, které by byly v rozporu s důležitými zájmy vnitřní a zahraniční politiky“ (Kolektiv autorů 2003: 410).

Významným normalizačním prostředkem ke kontrole médií pak byla již zmíněná autocenzura, kterou v redaktorech vyvolával systém následné kontroly. Ten „byl z pohledu moci efektivnější než tradiční předběžná cenzura, kdy odpovědnost za zveřejnění informace nesl cenzor“ (Končelík – Večeřa – Orság 2010: 209). Cenzurní dohled byl svěřen přímo odpovědným redaktorům a ti ze strachu nedovolili publikovat nic, co by mohlo jen trochu podráždit představitele nové normalizační politiky. Novináři tak hlídali sami sebe. „Na stránky novin a časopisů, ale i do edičních plánů jednotlivých nakladatelství se tak nedostaly ani věci, které v posledních letech Novotného režimu cenzura běžně povolovala. Tisk, rozhlas a televize na dvacet let ztratily možnost být skutečnými mluvčími svého národa“ (Doskočil 2006: 299). Tím, že autocenzura pojmenovává důsledek nepřímého tlaku na autora, který se ovšem vymyká právnímu pojetí cenzury, lze jen obtížně prokázat vliv kontextu na rozhodování autora (Reifová a kol. 2004: 26). Věnujme se v této kapitole právě autocenzuře, se kterou všichni tehdejší novináři, ať už vědomě, či nevědomě, pracovali. Většina dotazovaných novinářů a novinářek v rámci výzkumu autocenzuru připouštěla a uvědomovala si ji na sobě samých:

Tu normalizační linii, co se smí a nesmí, držel šéfredaktor, ale nejšílenější věc, která tam tehdy panovala, a já jsem si to pak ještě dlouho i v 90. letech nesl, byly autocenzurní zásahy. Tou autocenzurou jsem byl hodně poznamenaný, dnes si myslím, že jsem mohl být odvážnější.

(Redaktor *Večerní Prahy*, rozhovor 2014.)

My jsme v tom režimu odmalička vyrůstali. Takže jsme věděli, kde jsou nějaké mantinely, co si člověk může dovolit a co nemůže [...]. Každý nějakou tu svou autocenzuru měl.

(Redaktor *Pochodně*, rozhovor 2012.)

Další oslovení novináři pak uvádí konkrétní příklady vlastní autocenzury či toho, jak obecně (dá-li se to tak říct) fungovala, ať už ve způsobu fotografování, či stylu psaní:

Cenzura či autocenzura byla taková, že když bylo nové náměstí a poslali tam fotografa, tak fotil jen tu novou výstavbu, a když za tím byl kostel, tak to nafotil tak, aby ten kostel nestál jako dominanta. Věděl, že to tak má nafotit. To by vzbudilo údiv, něco se děje, najednou jsou v novinách kostely. [...] Já jako vedoucí oddělení jsem jednou za měsíc dostal štůsek věcí a na všem bylo razítko tajné. To byly nesmysly typu, že fotbalisti z Mladé Boleslavi byli hrát v Římě a byli se podívat ve Vatikánu a zrovna se tam nachomýtl v době, kdy měl papež audienci a dával požehnání. Tak se šli podívat a papež holt požehnal fotbalovému týmu,

jako dalším tisícům lidí, kteří tam prošli kolem něho. Možná tam jen prošli a s některými si potřásl rukou. V té výpravě fotbalistů byl samozřejmě ideový dohled, ale to byl funkcionář fotbalového klubu, který s těmi fotbalisty chodil na pivo a nadával, sem tam někoho někam poslal, ale nahlásil, že se to stalo. Takže to projednával ten orgán a důležité bylo v žádném případě nepublikovat, že je přijal papež. Což on je nepřijal, oni tam jen prošli. Takže já jsem ten papír vzal a řekl kolegovi sportákoví, hele, když budeš psát o těch fotbalistech z Boleslavi, tak tam nepiš, že viděli papeže.

(Redaktor Svobody, rozhovor 2014.)

Ta tehdejší ideologie na nás jako novináře měla velký vliv v podobě autocenzury. Když Sparta ve fotbale prohrála, tak vždycky prohrála po krásném výkonu, s obrovskou dávkou smůly, čestně. Podobná autocenzura byla prostě automatická, protože veškeré texty, které se psaly, byly takto postaveny.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Já myslím, že fungovala, řekněme tomu, dál ta cenzura. Každý zhruba věděl, co projde, nebo někdo se vždycky snažil něco do článku propašovat. Někdy to prošlo díky tomu, že to byl třeba významný sportovec a ten to řekl. Tím na to byl trošku jiný pohled, než když to napsal sám novinář.

(Sportovní redaktor Večerní Prahy, rozhovor 2014.)

Mezi dotazovanými novináři však byli i tací, kteří dle svých slov žádné omezení nepocítovali, přesto přiznávají, že autocenzura existovala. Nijak neomezována, co se týče obsahu článků, se cítila například redaktorka kulturní rubriky *Večerní Prahy*, přestože její kolegové z redakce autocenzuru vnímali. Tato redaktorka se v citaci v předchozí kapitole ohradila také proti otázce ideologie komunistického tisku (viz výše):

Já jsem si psala, o čem jsem chtěla. Druhá věc je, že v tom nebylo velké riziko. Texty písni procházely cenzurou, literatura procházela cenzurou, ale k nám se dostával do ruky vždycky ten finál, který už byl odschválený. A všichni, Haničky Zagorové, Marušky Rotterové a další, všichni zpívali na Festivalu politické písně Sokolov, všichni zpívali na Bratislavské Lyre a všichni byli šťastní, když se na ten Festival politické písně dostali [...]. Já jsem žádné omezení necítila, ani mí kolegové.

(Redaktorka Večerní Prahy, rozhovor 2015.)

My jsme se necítili jako nesvobodní. Samozřejmě jsem nemohla napsat, že komunistická strana je kráva, ale sorry, dnes v Mladé frontě můžou napsat, že Babiš je vůl? [...] Myslím si, že ti lidi psali tak, že to fungovalo jako autocenzura [...]. A že hodně věcí šlo mimo nás, anebo to je třeba vlastní mladému člověku, že nějaké věci vytěsňujete. To je stejné jako ve válce, když si děti hrají. Nám to je nepochopitelné, ale vlastně to tak je.

(Redaktorka Novin Jablonecka, rozhovor 2014.)

S žádným omezením jsem se nesetkal. To je způsobeno celým systémem korekce. Samozřejmě existuje autocenzura. Ale do toho oficiálního kulturního dění se dostávali jenom ti, kteří nebyli problematictí. Protože každá výstavní síň měla výstavní programy na celý rok.¹⁴ Nevím, jestli to tak bylo, ale mohli ho dávat schvalovat.

(Externí redaktor *Pochodně*, rozhovor 2014.)

4.3 Vztah ke KSČ

Komunistický novinář si musí být vědom své příslušnosti ke straně a jeho světový názor se musí obrážet ve veškeré jeho publicistické činnosti.

(Slávka Novotná: *Zásady komunistického novináře. Pochodeň*, 17. července 1970, roč. 59, č. 167, s. 2.)

Na předchozí část navazuje kapitola zabývající se vztahem respondentů k vládnoucí Komunistické straně Československa. Autocenzura novinářů byla vyvolávána právě tím, jaké sami v sobě pocítovali hranice toho, jak a o čem mohou psát (například obecně známé zapovězení psaní o emigrantech, undergroundu apod.), stanovené mediální politikou KSČ. Již to samo o sobě vytvářelo mezi novináři a komunistickou stranou určitý vztah. KSČ byla rovněž zaměstnavatelem všech novinářů z regionálního tisku v daném období, neboť pouze tato politická strana mohla vydávat regionální tisk. Rovněž z této skutečnosti plynuly pro novináře určité závazky ohledně publikování.

Jak se můžeme dočíst v *Dějínách českých médií*, „vedení KSČ se během dvou dekad normalizace snažilo o velice důslednou kontrolu médií a lidí, kteří v nich působili. V médiích měli pracovat jen „názorově spolehliví profesionálové“ (Bednařík – Jiráček – Köpplová 2011: 335). Šéfredaktory regionálních novin schvalovala příslušná předsednictva KSČ, na okresní úrovni tedy předsednictvo OV KSČ, na krajské úrovni předsednictvo KV KSČ. Šéfredaktori pak byli členy okresních, resp. krajských výborů KSČ, podobně jako šéfredaktor ústředního *Rudého práva* byl z této funkce také členem ústředního výboru KSČ. Jak vypadalo další zastoupení okresních novinářů ve stranických a státních orgánech, se můžeme podívat například do Zprávy pro jednání předsednictva OV KSČ ze dne 4. září 1979¹⁵ v Pardubicích. V ní je uvedeno, že vedle členství vedoucího redaktora okresních novin *Zář* v OV KSČ jsou další redaktori zastoupeni v komisích OV, OV Národní fronty a ONV. Dále je ve zprávě uvedeno, že operativní řízení novin se uskutečňuje prostřednictvím ideologického tajemníka OV KSČ a důležitým pomocníkem v řízení redakční práce je redakční rada, jejímž členem je pracovník ideologického oddělení okresního výboru.

Odpovědi dotazovaných novinářů a novinářek na otázku jejich vztahu ke KSČ byly různorodé. Část dotazovaných se vyhradila vůči samotnému pojmu „vztah“ či „vztah ke straně“:

To nejde nazvat vztahem. Když máte k někomu vztah, tak to je o něčem jiném. Ta strana tady byla, my jsme to museli respektovat, ale že bych do ní byl zamilovaný, to rozhodně ne, že bych jim fandil, to říct nejde. Prostě to tak bylo a člověk ani netušil, že to může být jinak.

(Redaktor *Jiskry*, rozhovor 2015.)

14 Tento dopisovatel deníku *Pochodeň* psal výhradně články o výtvarných výstavách.

15 Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny ZÁŘ, s. 23.

Nemám vztah ke straně. Prostě nějakým způsobem tady figurovala. Nějakým způsobem nás určitě omezovala, iritovala [...]. Povinně členkou jsem byla, byl to orgán OV KSČ, takže mi řekli, chceš dělat redaktorku, naučíš se fotit a pojd' do strany. Neřekla jsem ne. Chtěla jsem dělat tu práci.
(Redaktorka *Novin Jablonecka*, rozhovor 2014.)

Další odpovědi by se daly označit tak, že šlo o snahu zbavit se odpovědnosti za své členství ve straně či toto členství omlouvat. Například redaktor brněnského deníku je přesvědčen, že „v *Rovnosti* nemohl pracovat nikdo, kdo nebyl v KSČ“ (redaktor *Rovnosti*, rozhovor 2014), podobně sportovní redaktor *Pochodně*, který svůj vztah ke KSČ označil jako „zaměstnanecký“, tvrdí, že:

V orgánu KSČ prostě nemohl dělat redaktora někdo, kdo nebyl ve straně. Já jsem komunista nebyl, ale potom šéf řekl, že by bylo dobré, abychom ve straně byli, tak jsme tam byli všichni.
(Sportovní redaktor *Pochodně*, rozhovor 2015.)

Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně ospravedlňuje svůj vstup do KSČ také, a to tím, že chtěl dělat práci novináře, a proto se musel stát členem strany. K této odpovědi zároveň dodal: „Tehdy byl členem kde kdo.“ Opačný přístup k této otázce představuje přijetí odpovědnosti za své členství v KSČ. Sportovní redaktor *Večerní Prahy* tvrdí, že vstup do strany šlo odmítnout – a jít dělat jinou práci. Na otázku, zda musel vstoupit do strany, aby mohl pracovat jako novinář, odpověděl:

Blbost, nikdo nemusel [...] Studoval jsem vejšku (fakultu žurnalistiky), během studia jsem dvakrát nebo třikrát odmítl. Všechno probíhalo v pořádku, a až když jsme dostudovali, tak mi bylo řečeno: my jsme ti to umožnili, a ty do strany nechceš. My jsme ti něco dali, a ty nechceš. Tak jsem asi po dvou nebo třech pokusech vstoupil. Ale každý měl tu možnost odmítnout. Prostě bych šel dělat do tiskárny.
(Sportovní redaktor *Večerní Prahy*, rozhovor 2014.)

Pro doplnění otázky nutnosti členství ve straně bych zmínila, jakou politickou příslušnost redaktorů pardubických okresních novin *Zář* zmiňuje Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ ze dne 4. září 1979^Å v Pardubicích. Podle této zprávy byli v roce 1979 šéfredaktor a dva redaktori okresních novin *Zář* členy KSČ a dva redaktori byli bezpartijní. Bylo zde dále navrženo opatření, aby všichni redaktori absolvovali VUML nebo alespoň tři až šest měsíců kurzu krajské politické školy. Rovněž odpověď redaktora *Pochodně* vylučuje nutnost členství ve straně, přestože jeho kolega ze sportovní rubriky je přesvědčen, že všichni pracující v orgánech KSČ museli být členy strany (viz výše):

*Nemusel jsem být členem. Nastoupil jsem jako elév, v SSM jsem byl. Tam jsem byl, protože už jsem chtěl něco dělat. [...] Do KSČ jsem se nedostal. Dostal jsem se akorát na kandidáta. To bylo poté, co jsem začal v *Pochodni* trochu stoupat na nějaké posty. Když jsem chtěl dělat redaktora na plný úvazek, to už se vyžadovalo.*
(Redaktor *Pochodně*, rozhovor 2012.)

Zajímavá je pak odpověď redaktorky středočeského deníku *Svoboda*. Ta byla poněkud v jiném postavení, nebyla ve straně ani v SČSP, odmítla podepsat *Antichartu*. Její odpovědi se tak v průběhu celého rozhovoru od ostatních dotazovaných do velké míry liší. Toto je její odpověď na její vztah ke straně:

*Pro mě to byl průšvih. Od samého začátku jsem věděla, že do partaje nechci [...]. Ve Svobodě, která byla deníkem KV KSČ, jsem co čtvrt roku prožívala masáž. Šéfredaktor si mě zavolaal a řekl mi: „Hele sou-družko...“ Už to mě naštválo, kamkoliv jsem přišla, tak se tykalo. Já jsem důsledně vykala. Říkala jsem „pane“ [...]. A čím jsem byla lepší ve své práci, tím víc na mě útočili, protože jim partajní hlavouni před-hazovali, jak to, že stojím bokem. Měla jsem ale výhodu z fakulty. Vy-šla jsem totiž s posudkem, že jsem protisocialistický živel. Třikrát jsem odmítla vstoupit do partaje a moje třídní, která byla kádruvačka, mi to dala do posudku. Jenže já jsem tyhle problémy měla už na gymnplu. Tam jsem jediná ze třídy odmítla podepsat *Antichartu* [...] Pak se stala další věc. Všichni jsme museli být povinně v SČSP. Řekla jsem si, proč být v organizaci, která je k ničemu. Tak jsem vystoupila z SČSP a už z gymnplu jsem šla jako rebelující živel. To se se mnou vezlo a na fa-kultě se to prohloubilo. Takže jsem měla tu „výhodu“, že ve Svobodě, když na mě nastoupili, mohla jsem říct, že přece takové rebely, věčné remcaly, ve straně nechtějí. Snažila jsem se z toho vykrotit, jak to šlo. A povedlo se. Jenže se stalo, že jsem tam kvůli tehdejšímu šéfredakto-rovi dvakrát onemocněla, a to vážně, šlo mi o život. On totiž po tom, co zjistil, že je to u mě neprůstřelné, mě začal pronásledovat. Nasazoval mě na věci, které nechtěli dělat ani chlapi, které byly docela riskantní. Jednou mu lehla celá redakce při epidemii chřipky. A já jsem přechá-zela čtyřicítky horečky, nevěděla jsem v té době, co je to za onemoc-nění. A šéfredaktor zavolaal doktorovi na KV KSČ a řekl mu, že mě ne-smí zneschopnit. Takže jsem v oddělení zůstala poslední a sama. Na-víc mě nasadil na protesty pracujících na Kladně. Tam jsem prostydlá a dostala zánět srdečního svalu.*

(Redaktorka Svobody, rozhovor 2015.)

Naopak přijetí a hájení politiky KSČ představuje odpověď redaktorky *Večerní Prahy*. Na otázku jejího vztahu ke KSČ reagovala takto:

Já jsem socialismus vnímala jako jistotu, tak jsem i byla vychovaná. Jak někteří tvrdí, že to byla doba útlaku a nedalo se dýchat, nebylo to tak. Ale-spoň ne pro mě.

(Redaktorka *Večerní Prahy*, rozhovor 2015.)

Redaktor *Večerní Prahy* poukázal na výhodu členství v KSČ pro práci novináře:

*Když jsem nastupoval do *Večerky*, tak první otázka byla, jestli jsem ve straně [...] V KSČ jsem byl od svých 25 let jako řadový člen, žádné funkce jsem neměl. Na jednu stranu jsem to bral jako nutné zlo, ale když*

jsem pak pracoval v Rudém právu, pochopil jsem, že je vlastně výborné, že tam jsem, protože jsem si mohl dovolit psát věci, které bych jako ne-straníků asi nemohl.

(Redaktor Večerní Prahy, rozhovor 2014.)

4.4 Výběr témat a vliv externích subjektů. Preferovaná vs. zakazovaná témata

Nedávat popularizaci, rovněž tak nedávat zelenou akcím Divadla na provázku.

(Zápis z porady Záře a Rozhlasu po drátě, konané dne 17. 5. 1977. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny Zář, s. 63.)

Tato část se zabývá výběrem témat v souvislosti s vlivem externích subjektů. Těmi jsou míněny např. ideologická komise OV, resp. KV KSČ, městský výbor či jednotliví tajemníci výborů, i přes vědomí, že výbory KSČ byly vydavateli těchto novin. Zajímá nás tedy, kdo mimo redakci „mluvil“ do tvorby článků či rozhlasového vysílání. Další téma této části, tedy preferovaná a zakazovaná témata, souvisí s částí zabývající se autocenzurou, neboť jak říká bývalý redaktor *Jiskry*, o tom, co se může a nemůže psát, novináři věděli. Na zakázaná témata naopak navazuje část poslední „Na koberečku“, kde jsou uvedeny konkrétní případy publikování materiálů, které nebyly v souladu s politikou KSČ, a důsledků těchto případů.

Výpověď redaktora *Jiskry* potvrzuje, že ohledně témat přicházely pokyny z okresního výboru, vzpomíná také na šablonovité psaní o politických zasedáních:

Naším vydavatelem byl před revolucí OV KSČ. Tam na svých poradách víceméně řekli, o čem by se tedy mělo psát [...] Jinak jsme psali o tom, co nás bavilo, o akcích, na které jsme dostávali nejrůznější pozvánky. A v přístupu k těm politickým záležitostem, oficiálním zasedáním, si myslím, že jsme v redakci vždycky byli takoví normální. Říkali jsme těm akcím „sešli se, rozešli se“. Takže tyhle věci se víceméně psaly podle šablony. Na zahájení vystoupil ten a ten, v diskuzi vystoupili, na závěr odpověděl... to byly takové formality z různých zasedání, co mělo ONV nebo KSČ [...] Tam byla rutinní ta povinná sestava. O soudruzích. Koho přijali na návštěvě, jaká delegace přijela a tyto věci. Když se tahle povinná sestava odkroutila, tak jsme si pak zase psali to, co nás baví.

(Redaktor *Jiskry*, rozhovor 2015.)

Tentýž novinář vzpomíná také na jedno preferované téma, týkající se konkrétní profese:

Zakázaná témata... ne vysloveně, ale věděli jsme, o čem se psát nesmí. Protože před revolucí byly určité profese, které byly vyloženě hájené. A o nich se nesmělo psát nic špatného. Třeba v rámci republiky to byli horníci.

(Redaktor *Jiskry*, rozhovor 2015.)

Na zásahy ideologické komise či kulturního tajemníka vzpomínají také další redaktoři:

Někdy zasahovala ideologická komise KV KSČ. Ideologická komise byla vždycky takový strašák. Když se tam něco probíralo, tak z toho běhal mráz po zádech, jestli se opravdu něco nestalo, jestli člověk něco nenapsal blbě nebo tak. Ale většinou to skončilo jen výhrušným varováním.

(Redaktor Pochodně, rozhovor 2012.)

Nás ovlivňoval snad jen okresní kulturní tajemník, ten měl obrovsky tlustý sešit, ve kterém měl seznam lidí, kteří se nesměli objevit v novinách, lidi, o kterých se nesmělo psát [...] Nedovolili jsme si psát třeba o jedné z Havlových her, která se hrála v té době v divadle Husa na provázku.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Celkově žádné tlaky nebo boje neprobíhaly. Byla to prostě doba normalizace, takový olejovitý rybník, který se ani nepohnul. Když už nějaké požadavky přišly, tak většinou z městského výboru, co si pamatuju. Nebo někdy přišel požadavek od policajtů, abych napsal o nějakém konkrétním případě, abych ho jakoby vysvětlil. Takhle jsem psal třeba o kauze spartakiádního vraha.

(Redaktor Večerní Prahy, rozhovor 2014.)

Mezi preferovaná témata patřily očekávaně akce organizované komunistickou stranou, ať už sportovní, nebo třeba první máj, jak potvrzují také výpovědi dalších redaktorů:

Samozřejmě preferovaná byla spartakiáda jako taková. Ta byla brána jako politická akce. Takže na tom jsme dělali až moc. Aby to bylo trochu vyvážené, tak se k tomu sportu přisazoval Svazarm, to byl Svaz spolupráce s armádou. To byla druhá věc, na kterou se dosti dbalo. A také jsme tam museli dávat historické seriály. Například seriály dělnické tělovýchovné jednoty, FDTJ, to je Federace dělnických tělovýchovných jednot. A samozřejmě se nepsalo o Sokole.

(Sportovní redaktor Pochodně, rozhovor 2015.)

Nesmělo se používat slovo „country“. Víte proč? Protože to připomíná slovo kontra. Takže se psalo „folková hudba“. Mezi preferovaná témata patřil první máj a podobné akce, to je bez diskuze [...] Pak když třeba byly k takovým akcím fotky, protože my jsme je i fotili, tak na partaji vždycky chtěli, aby tam byla masovost, aby bylo vidět hodně lidí. Dneska je to naopak, fotí se detail člověka.

(Redaktorka Novin Jablonecka, rozhovor 2014.)

Redaktorka kulturní rubriky *Večerní Prahy* vzpomíná na to, jaké pokyny ohledně preferovaných témat směřovaly ze strany pražského městského výboru:

Mezi tou Večerkou a tím Městským výborem KSČ byla taková zadní žiznivá čára. My jsme z toho Poříčí běhali Benediktinskou ulicí na nábřeží.

Pamatuji si, že to bylo nastavené: v kultuře budeme podporovat to a to, třeba kulturní akce Ústředního kulturního domu železničářů. Šly takové pokyny.

(Redaktorka Večerní Prahy, rozhovor 2015.)

Zajímavá je výpověď redaktorky Svobody, která opět vybočuje z dotazovaných novinářů. Ze svého postavení „protisocialistického žilva“ těžila podle svých slov to, že na ní nátlak ohledně témat nebyl vyvíjen:

Tlaky na témata nebyly, protože na mě tlačit nemohli. Tím, že jsem nebyla v partaji, tak se báli, abych neudělala ostudu, nepustila si pusu na špacír. Témata jsem si vybírala sama. Anebo jsem dělala, co bylo potřeba. Vždycky jsem se toho zhostila nějakým svým způsobem, aby se vlk nanzral, koza zůstala celá, a hlavně abych se za to nemusela stydět. To bylo moje hlavní hledisko – abych se nestyděla [...]. Neposílali mě na hodně politické věci, to ani nemohli. Měla jsem cejch.

(Redaktorka Svobody, rozhovor 2015.)

Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně rovněž potvrzuje preferování politických akcí a zákaz psaní o lidech, kteří emigrovali, zároveň měla podle něj okresní úroveň médií větší volnost:

Dělal se vždycky roční nebo půlroční plán. Vzal se kalendář významných událostí, začínalo se vítězným únorem, prvním májem, osvobozením, to se tam objevit muselo. Nebo závazky závodů. Ale jinak mi nikdo neurčoval, co musím zpracovat. Příznávám, byla tady autocenzura, člověk věděl, co může a co nemůže. Nás na okresu se to moc netýkalo, my jsme si žili okresním životem [...]. Jako novináři jsme samozřejmě chodili na porady na ideologické oddělení, na zasedání OV KSČ, na schůze ROH, Národní fronty. Ti nám dali plán práce, co se kde bude konat.

(Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně, rozhovor 2015.)

Třeba o lidech, kteří emigrovali, to se nesmělo psát. To vůbec nepřicházelo v úvahu. Vítané bylo všechno, co se povedlo. Třeba nějaká stavba na vesnici, lidé si to postavili sami. To lidi rádi poslouchali.

(Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně, rozhovor 2015.)

4.5 Na koberečku

Během své práce v komunistických médiích se novináři svými publikovanými materiály i přes vnímanou autocenzuru a pokyny „shora“ ohledně psaní (viz výše) občas dostávali do problémů, někdy úsměvných, jindy končících výstrahou či pokutou. Závěrečná část studie proto přináší konkrétní případy takových problémů, navazuje tím na předešlé části a zároveň výzkumnou část studie uzavírá. Začneme příběhem, který skončil nejtvrdějším potrestáním – výpovědí z novin. Ač nebyla způsobena novinářskou činností dotazovaného novináře, je dobrou ilustrací toho, jak „málo“ stačilo ke konfliktu s vládnoucí stranou:

Bylo to na svazáckém zájezdu do NDR, plný autobus mladých lidí a já jsem začal hrát na kytaru, tak se začalo zpívat a zpívali se všelijaké

písničky. A kdosi tam řekl: „Zahraj Běž domů, Ivane,¹⁶ umíš to?“ A já jsem řekl: „Samozřejmě, to umím.“ Tak jsem zahrál Běž domů, Ivane. A když jsem přijel, tak už to věděli všichni nahoře [na krajském výboru KSČ] a přišel jasný příkaz. Okamžitá výpověď z novin.

(Redaktor Pochodně, rozhovor 2012.)

Další příběhy, které už není potřeba opatřovat doplňujícím komentářem, většinou končily pokutou či slovním pokáráním:

Největší průšvih, který jsem provedl, byl tento. V klášteře v Tišnově byl svezeny tzv. „zetkový“ knižní fond. Po roce '68, když se přestali vydávat někteří autoři, tak se všechny knihy těchto autorů z regionu Brno a Brno-venkov svezly do toho kláštera. Někdy v roce 1987 už ty knihy byly samozřejmě úplně prohnílé a oni se toho potřebovali zbavit. Tak se odvezly na skládku. Nicméně na té skládce to samozřejmě někdo objevil a byla z toho mezinárodní ostuda, že Čechoslováci vyhadzují knihy do silážních jam. Dostal jsem úkol o tom napsat. No a já udělal obrovskou chybu, protože jsem to popsal všechno přesně tak, jak to bylo. Ten článek mi otiskli, protože to podobně jako mně nikomu nepřišlo jako závažné téma. Nicméně druhý den si mě zavolal šéfredaktor, že byl upozorněn z vyšších míst a mě to tenkrát stálo 500 Kčs, což byl dvouměsíční nájem, jenom ať si to umíte představit, že to pro mě nebyla úplně levná sranda. Nicméně tohle byla opravdu nešťastná náhoda, ta autocenzura jinak fungovala velmi dobře, přesně jsme věděli, kde jsou ty mantinely. Věděli jsme, co si můžeme dovolit, a ani by nás nenapadlo, chtít to nějak obejít. To se taky mohlo rovnat tomu, že by to byl náš poslední článek. Takoví hrdinové jsme rozhodně nebyli.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Zemřel spisovatel Bohumil Pleva a mně vyšel druhý den článek, ve kterém stálo, že zemřel Bohumil Říha. Za tu chybu jsem dostal 500 korun pokutu.

(Redaktor Rovnosti, rozhovor 2014.)

Stalo se mi, že jsem napsal o jednom plavci, že vyhrál závod, a volal mi nějaký člověk, že přestávám být vedoucím sportovní rubriky, protože nevím, že příbuzní toho plavce se zúčastnili protičeské demonstrace v Montrealu a že to je neuvěřitelná politická chyba a jak si to můžu dovolit.

(Sportovní redaktor Večerní Prahy, rozhovor 2014.)

Jednou jsem měl v článku, že bylo vyznamenáno deset lidí za práci s mládeží, fakt vynikající, my jsme si vybrali nejhezčí fotku těch deseti vyznamenaných, a to byl velký problém, protože tam byl člověk, který byl

16 Písničku *Dobře míněná rada* neboli *Běž domů, Ivane* složil po okupaci v Československu v srpnu 1968 Jaromír Vomáčka. V písničce se zpívá: *Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša, běž domů, Ivane, tady tě holky nemilujou. Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša, běž domů, Ivane, a víc se nevracej.*

vyločen z komunistické strany, a já dostal obrovský sprdunk, že jsem tam tohoto člověka vůbec vzal.

(Sportovní redaktor *Večerní Praha*, rozhovor 2014.)

Přišel za námi jednou tajný, vypadalo to na nějakou razii, a přišel proto, že při zápase Sparty byla pořízena fotografie, kde on byl mezi fanoušky. Řekl, že je utajený a my se dopustili toho, že jsme ho zveřejnili asi mezi dvaceti fanoušky.

(Sportovní redaktor *Večerní Praha*, rozhovor 2014.)

*Vím, že jsme kdysi hráli Davis Cup s Dánskem a já jsem napsal titulek *Dánský import: 2 body*, a vzpomínám si, že se to potom někde objevilo. Šéf mi pak říkal, že to prý nebyl vhodně zvolený titulek.*

(Sportovní redaktor *Pochodně*, rozhovor 2015.)

V Mladé Boleslavi je divadlo, které bylo 15 let zavřeno a po 15 letech rekonstrukce se znovu otvíralo. Dostal jsme tedy úkol zajít do divadla a napsat portrét nějakého pracovníka, nejlépe zasloužilého, jak se těší na otevření divadla. Tak jsem tam šel a tam mi ředitel řekl, soudruh Čonka, ten je tady už 20 let, nějaký kulisář nebo oponář, a ten žije vrchem spodem tím divadlem. Shodou okolností v té době, to jsem jezdil autobusem, jsem jednou jel do Prahy a on jel taky. Tak jsem se ho ptal, kam jedete, a on, že na schůzi KSČ. Tak jsem si vzpomněl, támhle někdo mi říkal, že je to zasloužilý pracovník a ještě je členem KSČ, tak to asi bude v pořádku. Tak jsem o něm napsal portrét. Druhý den telefon, ať okamžitě jdu za šéfredaktorem, a byl jsem seřván, že jsem napsal článek o člověku, který byl pár let předtím podmíněně odsouzený, protože kšeftoval s naftou a prodával vojákům pornografii. Ale to mi nikdo neřekl a já jsem minimálně ze dvou stran dostal doporučení. Takže jsem dostal 500 korun pokutu [...]. Další průšvihy byly toho typu, když se například hrál FED Cup na Štvanici a přijela Martina Navrátilová. Nastoupila už za Spojené státy, byla emigrantka. Dlouho se projednávalo, jestli může přijet a hrát tady, jestli jí rovnou nezavřou, a byly různé záruky, že ideologie jde pryč od sportu. Ideologie sice šla pryč od sportu, ale byla tisková konference po zápase a kolega se jí ptal, jestli se při pobytu v ČSR podívá domů. Tím spíš, že je z Řevnic, Středočeského kraje. A ona něco odpověděla, nedůležitá věc. Samozřejmě tato informace se dostala nějakým způsobem na komunistické úrovni k vedení a kolega byl pozván na kobereček, jak to, že si dovolil, s takovým osobním dotazem, oslovit Martinu Navrátilovou, emigrantku, která zavrhla nejenom ČSR, ale i Řevnice a všechno, co jí socialistický sport dal a vynesl na úroveň a ona to zahodila. Takže také dostal pokutu za nevinný dotaz.

(Redaktor *Svobody*, rozhovor 2014.)

Jednou se mi vrátil plán práce, protože jsem napsal, že „vyrobíme, vyrobíme...“ jak se to říkalo v televizi. Ale oni mi to vyškrtali a musel jsem

napsat, že natočíme, připravíme, odvysíláme. Protože prý nic nevyrobíme. Tak to jsme se zasmáli.

(Redaktor okresního rozhlasu v Kolíně, rozhovor 2015.)

Hned několik „průšvihů“ líčí bývalá redaktorka kulturní rubriky *Večerní Prahy*:

Měla jsem známou na letišti, tak jsem věděla, že přilétla Kay Frimlová, to byla manželka legendárního muzikanta Frimla, který byl v emigraci [...]. Udělala jsem s ní rozhovor, což teda oni pustili, protože já jsem věděla od manžela, kdo byl Friml, ale soudruzi už to nevěděli. Myslím třeba v redakci. No a pak byl následně poprask. Rozhovor s manželkou emigranta.

(Redaktorka *Večerní Prahy*, rozhovor 2015.)

Napsala jsem jednou, že Arnošt Kafka, prvorepubliková swingová legenda, věří na reinkarnaci. No v té době napsat, že někdo věří na reinkarnaci... měla jsem zase průšvih.

(Redaktorka *Večerní Prahy*, rozhovor 2015.)

Napsala jsem k vietnamské výstavě nicneříkající popisek pod fotku – nevěděla jsem, co na ní bude. Popisek zněl: „Zajímavé exponáty najdete na právě probíhající výstavě, zahájené dnes v muzeu Klementa Gottwalda.“ No a ty zajímavé exponáty, to byla fotka, na níž byli přední soudruzi při zahájení výstavy. Museli jsme hodně vysvětlovat...

(Redaktorka *Večerní Prahy*, rozhovor 2015.)

Zajímavá je také vzpomínka externího redaktora deníku *Pochodeň*, která sice nesouvisí s jeho novinářskou činností, ale s jeho postavením akademického pracovníka, přesto je v této vzpomínce o krajském deníku zmínka:

Když jsem byl vedoucím katedry v Hradci Králové, povolil jsem na kolejších výstavu jedné dívce a ta výstava byla protirežimně angažovaná. A někdo to prásknul a dostalo se to na krajský výbor partaje. Byl jsem telefonicky upozorněn, abych s tím něco udělal [...] Jeden čas pracoval v Pochodni zeť Františka Tesaře, což byl vedoucí tajemník KV KSČ. A ten jeho zeť mě upozornil právě na tu výstavu na kolejích, abych s tím něco dělal. Jakou měl ale v Pochodni funkci, to už vám dneska neřeknu. Určitě tam měl své slovo. A také ho tam někdo dosadil.

(Externí redaktor *Pochodně*, rozhovor 2014.)

Vzpomínka vedoucího redaktora *Záře* je vzpomínka člověka v opačné pozici: sám si musel zvat své redaktorky na kobereček:

„Když bylo hodně chyb, tak to mě vždycky nejvíc vytáčelo, úplně nejhorší bylo, když byly chyby ve jménech funkcionářů.“

(Vedoucí redaktor *Záře*, rozhovor 2014.)

Zároveň vzpomíná na situace, kdy byl na koberečku on sám:

Jednou jsme kritizovali nějakou paní zelinářku. A ta to dala k soudu, tak se měl dokonce konat soud, ale na poslední chvíli to odvolala. [...] O politických výročích se informovalo většinou formou úvodníků. Jednou, když byly Dny tisku, to bylo na kraji v Hradci, takže to tam hodnotilo krajské oddělení ideologického KV KSČ. Tenkrát nám vytkli, že jediná Zář neměla úvodník ke Slovenskému národnímu povstání. Zdůvodňoval jsem to tím, že nevím, proč okresní noviny, které mají určitou specializaci, se mají zabývat SNP.

(Vedoucí redaktor Záře, rozhovor 2014.)

5. Závěr

Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se metodologii, do orálněhistorického výzkumu nepatří zevšeobecnující soudy a vyhodnocování podle kvantitativních měřítek. Rovněž z výpovědí jednotlivých novinářek a novinářů uvedených v této studii vyplývá, že z nich nejde vytvořit žádný zevšeobecnující závěr, říct, že pro regionální novináře působící v médiích v 70. a 80. letech bylo „něco“ typické.

Cílem výše popsaného výzkumu bylo popsat postoje vybraných novinářů a novinářek působících v 70. a 80. letech v regionálních médiích, tedy okresních a krajských. Konkrétně postoje k vlastní práci a s ní spojenými aspekty, jako byla autocenzura, vztah k vydavateli novin, tedy KSČ, či vliv externích subjektů na tvorbu materiálů k publikování. Zajímavé jsou pak vzpomínky na problémy s publikovaným materiálem, o nichž se píše v poslední kapitole, protože přináší konkrétní důvody konfliktů mezi novináři a politikou KSČ, zastoupenou buď šéfredaktorem (neboť ten byl do své funkce schvalován příslušným předsednictvem KSČ), či samotnými regionálními orgány KSČ.

I přes relativně malý vzorek třinácti respondentů je vidět, nakolik se názory vyslovené v odpovědích jednotlivých částí studie lišily (ač byly někdy zdánlivě shodné). Určitou shodu můžeme vyzorovat u tématu samotných regionálních médií. Všichni poukazovali na jejich význam, přestože uznávali existující hierarchii a to, že okresní média v ní stála na nejnižší úrovni. Naopak velké rozpory jsou znát například v odpovědích na otázku vztahu novinářek a novinářů ke KSČ, tedy jejich zaměstnavateli a zároveň vládnoucí straně. Část dotazovaných se vyhrzovala vůči samotnému pojmu „vztah“, větší část omlouvala své členství, někdo se k této otázce postavil čelem a přijal za své členství odpovědnost, v jedné odpovědi pak zaznívá obhajoba politiky komunistické strany. Je však důležité brát v potaz časový odstup od období normalizace, na které byl výzkum zaměřen, a také změnu režimu. Ptát se dvacet pět let od pádu komunistického režimu v Československu na vztah respondentů ke KSČ pravděpodobně vybízí k tomu, aby své členství ve straně spíše omlouvali.

Výstupy orálněhistorického výzkumu jsou velmi přínosné: jsou to vzpomínky konkrétních pamětníků událostí, jejich individuální prožitky. Dávají tím nahlédnout tam, kam jsou jiným metodám historického výzkumu dveře zavřeny. Tato studie, založená na rozhovorech s regionálními novináři z období normalizace, nám tak ukazuje alespoň střípky z tehdejší redakční praxe, vnímání úlohy médií a autocenzury samotnými novináři, vnímání jejich vztahu k vládnoucí komunistické straně. Nabízí příběhy znázorňující dobovou mediální politiku, včetně následků při (většinou nechtěném) vybočení z ní. Přestože jde o rozhovory jen s několika novináři, jde o další příspěvek nejen k výzkumu regionálních médií, ale i k výzkumu médií obecně, a to v 70. a 80. letech 20. století.

Jednotlivé rozhovory vedli:

Veronika Trestrová, Libor Potměšil, Renata Fulínová, Anna Peňášová, Kristina Kuboková, Jana Applová, Anna Havlíková, Luděk Stránský, Andrea Pospíšilová, Tereza Svitilová, Kristýna Petráková, Kateřina Matesová

Veronika Trestrová vystudovala bakalářský obor historicko-literární studia na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice a navazující magisterský obor žurnalistika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, kde v současnosti studuje doktorský obor mediální studia. Oblastí jejího odborného zájmu je především období normalizace v Československu, působení médií v tomto období, regionální média, kulturní politika KSČ a region Pardubice.

E-mail: veronika.trestrova@fsv.cuni.cz.

Literatura

- Bednařík, Petr – Jirák, Jan – Köpplová, Barbara. 2011. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada.
- Benda, Josef. 2007. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum.
- Doskočil, Zdeněk. 2006. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk.
- Hoppe, Jiří. 2004. *Pražské jaro v médiích: Výběr z dobové publicistiky. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk.
- Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan. 2005. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Jechová, Květa. 2004. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Kolektiv autorů. 2003. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum.
- Končelík, Jakub. 2008. „Média Pražského jara; zrod reforem a demokratizace novinářské práce.“ Pp. 65–70 in *Sborník národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, sv. 53, č. 1–4.
- Končelík, Jakub. 2009. „Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu.“ Pp. 203–219 in Magál, Slavomír – Mistrík, Miloš – Solík, Martin (eds.). *Masmediálna komunikácia a relatia II*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM.
- Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr. 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál.
- Malinda, Jan. 2007. *Řízení regionálního tisku orgány KSČ na území okresu Litoměřice v letech 1969 až 1989*. Diplomová práce. Katedra mediálních studií FSV UK.
- Michelfeitová, Zuzana. 2010. *Královéhradecká kultura v Pochodni v letech 1986–1990*. Brno. Diplomová práce. Katedra mediálních studií a žurnalistiky FSS MU.
- Müllerová, Michaela. 2007. *Krajský deník Průboj 1968–1969*. Diplomová práce. Katedra mediálních studií FSV UK.
- Osvaldová, Barbora – Halada, Jan a kol. 2004. *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Praha: Libri.
- Pácl, Pavel. 1997. *Hromadné sdělovací prostředky v regionu*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. 1971. Praha: Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ.

- Rambousková, Michaela. 2015. *Listopadové události roku 1989 prizmatem regionálních médií v okrese Hradec Králové*. Bakalářská práce. Katedra mediálních studií FSV UK.
- Reifová, Irena a kolektiv. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Slováček, Petr. 2007. *Východočeská média na počátku normalizace*. Diplomová práce. Katedra mediálních studií FSV UK.
- Šollar, Libor. 2015. *Obraz příhraničního regionu Chebsko v místním tisku od normalizace do pádu komunismu*. Diplomová práce. Katedra mediálních studií FSV UK.
- Štefečková, Veronika. 2012. *Rádio Luxembourg a jeho význam pro posluchačův v socialistickom Československu – orálna história*. Bakalářská práce. Historický ústav FF MU.
- Tomášek, Dušan. 1994. *Pozor, cenzurováno! (aneb Ze života soudružky cenzury)*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky.
- Vajdová, Zdenka. 2003. „Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni.“ Pp. 59–64 in Hájek, Martin (ed.). *Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády: IV. sborník příspěvků ze semináře konaného 11. a 12. září 2003 v Praze*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Vaněk, Miroslav (ed.). 2006. *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor.
- Vaněk, Miroslav (ed.). 2009. *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia.
- Vaněk, Miroslav. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Vaněk, Miroslav – Krátká, Lenka (eds.). 2014. *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum.
- Vaněk, Miroslav – Urbášek, Pavel (eds.). 2005. *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor.
- Vaněk, Miroslav – Mücke, Pavel – Pelikánová, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Waschková Císařová, Lenka. 2013. *Český lokální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno: Masarykova univerzita.

Zdroje

Archivy

Státní okresní archiv Pardubice – fondy:

Okresní národní výbor Pardubice 1960–1990

Periodika

Zář

Pochodeň

Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou ze dne 24. listopadu 2013.